

potest; et ideo semper idem, et sine continua successione conservatur. Ex hac ergo parte non est ille ignis alterius naturæ. Quia vero probabilius videtur non esse purum elementum, sed longe majorem habere densitatem, aptam ad fortius agendum naturaliter in corpora; ideo credibile est ex aliqua crassiori materia, ut sulphurea, vel alia nobis ignota constare, in cuius poris sit verus ignis, et ipsa tota materia vehementer ignita sit; et ita quoad hoc ignem illum alterius materiæ esse, satis verisimile est.

20. *Ad locum Scripturæ allata pro Catherino, in num. 3, 4 et 5, generalis responsio.* — Superest ad fundamenta contrariæ sententiæ respondere. Et quidem ad omnes objectiones, quæ in primo fundamento fiunt contra sensum litteralem Scripturæ quoad hanc partem, posset uno verbo responderi, negando paritatem rationis, in omnibus exemplis, quæ afferuntur: tum quia in nullo sunt tam frequentes locutiones Scripturæ, nec tantus Patrum, theologorum, et fidelium omnium consensus: tum etiam quia nec circumstantiæ litteræ in variis Scripturæ locis, nec rationes, vel conjecturæ, quæ ex illis sumuntur, ita indicant litteralem sensum secundum proprietatem sermonis in aliis rebus, sicut in igne. Ut tamen hoc magis constet, et obiter has pœnas sensus magis explicemus, ad singula respondere operæ pretium erit.

21. *Sigillatim ad primum exemplum seu locum Luc. 16, 1.* — Primum ergo exemplum erat de vocibus, quibus dives usus est in inferno, quorum plura fuere metaphorica, et inde infertur, etiam ignem, vel flammam metaphorice accipi. Sed imprimis cessat objectio, si vera est sententia, quæ dicit dialogum illum inter divitem et Abrahamum non continere historiam, sed parabolam, qua usus est Christus ad exaggerandam miseriam divitis avari damnati. Nam hoc posito facile respondebitur, vel Christum usum fuisse verbis partim metaphorice, partim propriis, prout rebus accommodari poterant, et suæ intentioni magis serviebant: vel certe usum esse omnibus illis vocibus in significatione propria representando pœnam illam, non prout jam erat in sola anima, sed prout resumpto corpore est in perpetuum futura. Deinde vero admittendo, etiam partem illam esse historicam narrationem, dici potest primo, illo argumento ad summum concludi ex illo loco solitarie sumpto non convinci ignem inferni esse corporeum, quod maxime videtur intendisse Augustinus, in

dicto loco de Civitate. Sed nihilominus adjunctis aliis, et frequenti modo loquendi sacre Scripturæ recte colligimus, in illo loco divitem de proprio igne corporeo fuisse locutum. Quia in re ipsa instrumentum, seu proxima causa illius afflictionis per vocem propriam significari poterat, effectus autem ejus, quatenus in re spirituali fiebat, non poterat nobis nisi per metaphorica verba declarari. Unde potius significatio metaphorica aliarum vocum, linguæ, aquæ, etc., supponere videtur proprietatem flammæ, seu ignis, quo dives ille cruciabatur. Propter quod fortasse Justinus, l. q., in 60, dixit, illum Christi sermonem nec historiam, nec parabolam esse, sed quid mixtum: ut Maldonatus etiam sensit, et multi ex Patribus indicant.

22. *Ad secundum locum Job 24, dubium an sicut ignis ita et aqua torquens sit in inferno. — Opinio affirmans.* — In secundo exemplo petitur dubium, an sicut in inferno est ignis corporeus, ita etiam sit aqua, vel nix torquens damnatos. In quo theologi varie loquuntur. Quidam concedunt id totum, quod in objectione assumitur, nimirum illas voces omnes significare varias pœnas damnatorum, et proprie sumi: et per eas quasdam vicissitudines pœnarum frigoris, et caloris indicari. Quod suadet etiam visione, quam refert Beda, lib. 5 Historiæ Anglicanæ, cap. 13, de quodam ægroto, qui post quamdam revelationem narravit se vidisse in quadam valle, hinc flammam terribilem, illinc nivium, et grandinis rorosum frigus, et animas hinc inde, quasi impetu tempestatis jactari, etc. Et quamvis illa pars visionis de loco purgatorii postea exponatur, eadem ratio esse censetur de pœnis inferni. Unde Petrus Damianus, serm. de sancto Nicolao, de pœnis inferni sic inquit: *Ille est ignis, qui non succenditur, vermis, qui non moritur, frigus horrendum.* Et infra: *Ibi alternantia mala impios sine pietate d' scerpunt.* Et Hugo Eterianus, lib. de Animar. regres., c. 40, ait: *Ignis adeo pertinax, ut si mare influeret, caloris nullam remissionem sentiret. Similiter autem, et intolerabile frigus in inferno esse dicitur. Scriptum est enim ad calorem nimium transibunt, ab aquis nivium, quod quidem in constringendo, tam efficax esse putatur, ut igneos montes contactu in glaciem commutaret.*

23. Hæc sententia præcipue fundatur in prædictis verbis Job 24, propter quæ Hieronymus, Matth. 10, explicando nomen *Gehennæ*, concludit: *Duplicem autem esse gehennam nimii ignis, et frigoris, in Job plenissime legimus.* Et super Job 24, ita explicat verba supra cita-

ta, sentiens in inferno esse illam pœnarum vicissitudinem, quamvis non constanter affirmet, sed cum particula *forte*. Et simili modo in illud Matth. 22: *Ibi erit flectus, et stridor dentium*, addit: *Ut hic stridor dentium de rigore frigoris oriatur.* Et auctor libri de triplici habitaculo, Augustino attributi, cap. 2, propter idem testimonium, sic ait: *Principalia duo sunt tormenta in inferno, frigus intolerabile, et ignis inextinguibilis.* Et infra: *De quibus duobus innumera pendent pœnarum genera, ut flectus, stridor dentium*, et alia quæ ibi enumerat. Et idem sentiunt Beda, in dictum locum Job, Hugo Cardinalis, Matth. 5, Haymo, Matt. 18, Hugo de sancto Victore, l. 4, de Anim., c. 13, Innocentius III, l. 3, de Contemp. mund., c. 4, ubi calorem, et frigus numerat inter pœnas inferni, non tamen ponit inter eas vicissitudinem, sed diversis peccatis illas accomodat. Sequitur D. Thomas, in 4, dist. 50, q. 2, a. 3, quæstione 1. Ubi in corpore dicit, damnatos non solum pœnam ignis, sed plures alias sentire, et ad 3, ponit vicissitudinem frigoris et caloris. Et Paludanus, ac Durandus ibi affirmant, non solum ignem, sed etiam omnia elementa futura esse instrumenta divinæ justitiæ ad torquendos damnatos.

24. *Opinio negans.* — Nihilominus hæc sententia, licet gravium doctorum auctoritate nitatur, incerta est. Ideoque contrariam docuit Abulensis, Matth. 25, quæst. 558, quem secutus est Soto, in 4, dist. 50, art. 4. Et idem sentit Jansenius, in Concor., cap. 4, ad fin., et Maldonatus, Matth. 8, qui varias adducit conjecturas. Sed præcipuum fundamentum est, quia Christus Dominus pœnam ignis perpetuam, et irremissibilem, et quasi unicam expresse comminatur, de alia vero pœna nivium et aquarum nullam facit mentionem, nec ex alio Scripturæ loco sufficienter probatur, neque talis pœna ostenditur necessaria. Ergo supervacaneum videtur illam conjungere cum pœna ignis, cum et vix possint conjungi, cum sint contrariæ, et interpolationem, et vicissitudinem ponere, non videtur æternitati pœnæ ignis consentaneum. Addit Soto conjecturam ex Luc. 16, nam si esset pœna frigoris in inferno, dives ille non postulasset guttam aquæ, quæ cruciatum ignis mitigaret: nam et pœnam aquæ, seu frigoris pateretur, et nullum ex ea refrigerium accipere experiretur. Ad id etiam testimonium Zachar. 9: *Eduxisti vinctos de lacu, in quo non erat aqua*: nam lacus ille locus est inferni, qui carere aqua dicitur, et consequenter nive, etc.

25. *Judicium auctoris ex loco Job opinionem affirmativam non satis fundari.* — Mibi in hac re imprimis dicendum videtur ex loco Job hujusmodi frigoris, aut nivium pœnam æternam minime probari. Ita docet Jansenius supra, et Jos. Pineda, in Job, et sumitur ex D. Gregorio, lib. 16 Moral., cap. 27 et 28, alias 30 et 31, ubi per aquas nivium, et calorem nivium, non pœnas, sed culpas vitæ præsentis intelligit; et concordat D. Thomas, qui vitia contraria intelligit. Quia peccatores ex quibusdam vitiis ad alia extreme contraria transferuntur, ut ab infidelitate Gentium ad errores hæreticorum: vel a frigore avaritiæ circa subsidium pauperum ad nivium calorem prodigalitatis in vanos, vel luxuriosos sumptus. Quæ licet allegorica expositio videatur, cum illa metaphora dictarum vocum sit valde usitata et obvia, non est expositio a litterali aliena. Et alioqui est consentaneo contextui: nam post illa verba: *Ad nivium calorem transeat ab aquis nivium*, subditur. *Et usque ad inferos peccatum illius.* Ex quibus valde probabiliter colligitur, in prioribus verbis non esse sermonem de statu inferni, nec de pœnis ejus, sed de peccatis hic commissis, quæ usque ad inferos transeunt, et peccantes deferunt illuc. Atque hæc quidem expositio satis consentanea litteræ esset, si verbum *transeundi* non per modum imprecantis, *transeat*, sed per modum futuri, et affirmantis, *transiet*, legatur, ut Hieronymus, D. Thomas et alii legunt. Nam in discursu capitis per varias metaphoras, varia vitia, in quibus peccatores ambulant, narrantur, et ita fieri, in illo versiculo satis consequenter explicatur.

26. *Concluditur ex dictis responsio ad locum Job.* — Quia vero probabilius est, imperando, vel deprecando legendum esse, *transeat*, prout vulgata habet editio, ideo convenientius verba illa de imprecatione pœnarum intelliguntur, non tamen pœnarum vitæ futuræ, sed præsentis. Nam in versu proxime præcedenti, cœpit Job pœnas peccatori postulare, dicens: *Maledicta sit pars ejus in terra, nec ambulet per viam vinearum*, quibus verbis pœnas hujus vitæ peccatori imprecatur, utique sterilitatem terræ et carentiam omnis refrigerii et sclatii, et statim adjungit: *Ad nivium calorem transeat ab aquis nivium*, id est, non inveniatur in hac vita refrigerium, sed ab una gravissima incommoditate ad aliam extremam transeat, et ita vivat donec ad inferos transmittantur. Vel etiam posset ita exponi ab aquis nivium peccatorum, ad nivium calorem futurum in inferno transeat. Omitto alias expositiones,

quas Jansenius et Pineda erudite prosequuntur. Atque hinc fit satis objectioni factæ, quantum ad rem nostram spectat: quia longe aliter loquitur Scriptura de igne, quam de aqua, vel nive in ordine ad supplicium damnatorum: nam de igne frequenter, et in sensu litterali, et præcipue intento loquitur, illique vel soli, vel præcipue tribuit poenam sensus damnatorum; de aquis vero, aut nive vix alicubi loquitur: nam præter illum locum Job, nullus alius affertur, et ille non cogit in proprio litterali sensu ut visum est.

27. *Instantia ex Evangelio, de stridore dentium, pro loco Job.*—Sed replicatur argumento sumpto ab stridore dentium; hic enim est effectus rigorosi frigoris, et tamen per illum solet Christus Dominus explicare sæpe acerbitatem illius poenæ, ut Matth. 8: *Illic erit fletus, et stridor dentium*, et similia habentur Matt. 3, 22, 24, 25, et Lucæ 13; ergo et talis effectus debet cum proportione intelligi, et consequenter etiam ejus causa, quæ est poena rigorosi frigoris. Et ita significarunt Hieronymus et Haymo, locis citatis. Verumtamen si duæ illæ voces, *fletus et stridor dentium*, ad explicandas poenas dæmonum, vel animarum corpore carentium applicentur, clarum est, non posse in propria significatione sumi, quia nec dentes, nec oculi, aut materiales lacrymæ in puris spiritibus cum proprietate inveniuntur. In quo est magna differentia inter ignem et partes illas, quia ignis est res extrinseca spiritibus, et potest facile, et sine ullo incommodo proprie intelligi, et a DEO facile potest ad puniendos spiritus, ut instrumentum, et causa extrinseca assumi. At vero dentes et oculi proprie sumpti sunt partes intrinsece componentes corpus, et ideo nullo modo possunt etiam per potentiam absolutam in puro spiritu inveniri, et similiter lacrymæ proprie dictæ, et materiales sunt, et ex humoribus materialibus procedunt; et ideo nullo modo cum proprietate in spiritualibus fingi possunt. Quæ differentia in aliis etiam vocibus, quibus poenæ inferni significari solent, semper est consideranda: nam ubi proprietas vocis servari potest, retinenda est: ubi autem locum non habet, necessario est metaphorice interpretanda, et ita in præsentem fletus ad spiritum applicatus acerbam ejus tristitiam repræsentat. Stridor autem dentium acerbam dolo-rem, vel animi vehementem iram, ac perturbationem metaphorice significare potest. Unde dixit Prosper, lib. 1, de Vita contemplat., c. 12: *Fletus et stridor dentium acerrimos dolores ostendunt.* Et Chrysos-

tomus, epist. 5, ad Theodori lapsum dicit, *significare cruciatum incredibiles.*

28. *Fletus et stridor potest referri ad homines tantum, et quo modo.*—At vero recte possunt illi duo effectus ad solos homines applicari: nam de illis revera Christus Dominus loquitur, et intelligi optime potest de tempore post judicium universale, quando jam homines damnati in corporibus etiam punientur. Nam Christus etiam absolute dixit, *ibi erit fletus*, etc., et non designat certum tempus, satisque verificatur de tota æternitate post judicium. Tunc ergo nihil obstat, quo minus illi duo effectus proprie in corporibus damnatorum inveniuntur: nam sunt capaces illorum, et non deerunt causæ illos efficientes. Nam *lacrymas fumus ignis exprimet*, ut Hieronymus dixit, vel etiam poterunt ex nimio dolore, et vehementi cogitatione propriæ miseriæ causari. Nec deerit materia ex qua lacrymæ generari possint, quia corpora damnatorum, licet perpetua sint futura, erunt passibilia et alterabilia; et ita poterunt aliqua partes humorem in lacrymas resolveri, et, ne materia illa finiatur, id, quod ex humoribus corporum fuerit resolutum, ex aere circumstante, vel ex aliis putridis materiis, quæ ibi non deerunt, poterit restaurari. Stridor autem dentium, cum in solo motu locali consistat, facile durare semper poterit. Non est autem necesse, ut ex rigore frigoris oriatur: nam ex acerbitate doloris vehementius provenire solet.

29. *Concluditur tandem responsio ad locum Job.*—Concludo igitur, sententiam illam de aquis nivium, et rigore frigoris valde incertam esse: quia nec in sacra Scriptura fundamentum habet, nec ratione potest ostendi necessariam. Unde neque ab aliis auctoribus constanter asseritur, sed formidolose, et propter verba Job non satis expensa. Et quamvis nihil etiam sit, quod ad negandam illam poenam nos satis cogat; nihilominus quod ad dæmones, seu puros spiritus pertinet, probabilius videtur in eis talem poenam non inveniri. Neque de illis verum esse credo, quod Paludanus dixit, non solum ignem, sed quatuor elementa esse instrumenta Dei ad damnatos spiritus torquendos. Quia Christus Dominus de solo igne dixit, *qui paratus est diabolo et Angelis ejus*: et multiplicare alia est voluntarium et superfluum. Nam vel omnia concurrunt ad eundem effectum, et sic supervacanea sunt, vel diversos habent effectus, et sic multiplicatur difficultates, et miracula sine causa. At vero loquendo de hominibus post resurre-

tionem corporum damnatorum, minus inconveniens est in illis hujusmodi varietatem poenarum admittere. Et sane verisimillimum est, quod divus Thomas supra in capite quarto dixit, post diem Judicii plura futura esse corpora in inferno, quæ crucient damnatos homines in eorum corporibus. Quia purgato hoc sublunari mundo per ignem conflagrationis, omnia illius excrementa, et corpora putida, ac male olentia, in locum inferni congregabuntur. Et fortasse ex speciali Dei ordinatione multa denuo fient, ut loci horrorem, et fetorem augeant. Et ita multa recensentur a Patribus citatis, præsertim a Cyrillo Alexandrino in dicta Oratione de exitu animarum. Semper tamen est differentia, quia poena ignis est essentialis inter poenas sensus, aliæ sunt accidentales. Et ideo in tormento ignis non credo esse vicissitudinem, aut cessationem aliquam, sed perpetuitatem in eodem statu, et intensione. In aliis autem erit fortasse aliqua mutatio pro locorum varietate, vel per aliam occasionem nobis ignotam. An vero ibi futura sit nix, vel aqua, et similia corpora igni contraria, magis incertum est propter repugnantiam, quamquam DEUS facile possit omnia componere si voluerit.

30. *Explicatur per occasionem poena de tenebris exterioribus.*—*Prima explicatio.*—Unde possumus breviter explicare aliam poenam, quam Christus Dominus in eisdem locis adjungit, dicens: *Mitte eum in tenebras exteriores, ibi erit fletus*, etc. Nam de illis tenebris dubitari etiam potest, an metaphorice, vel proprie accipiendæ sint: si enim proprie, quomodo cum ingenti igne subsistere poterunt? si vero metaphorice, cur non etiam ignis, cum non minus frequenter tenebræ, quam ignis nominentur? Respondeo, posse verba illa intelligi de tenebris spiritualibus, seu mentis, et de externis, ac corporalibus, et utroque modo habere suam proprietatem sine metaphora. De spiritualibus intelligunt verba illa Hieronymus ibi, et Ambrosius, lib. 7, in Luc., ad c. 14, § *Et pauperes*, etc., et Augustinus, ep. 120, ad Honor., cap. 22, et in Ps. 6, ubi per tenebras intelligit extremam cæcitatem damnatarum mentium. Quæ quidem poena cæcitatæ verissime dæmonibus tribuitur (ut supra declaravimus,) eademque ratio est de omnibus animabus damnatis. Potestque sine metaphora, et aliquomodo proprie tenebrarum nomine significari. Nam sicut nomine lucis etiam intellectuale lumen cum proprietate significatur, ut D. Thomas, in 1. p., docuit; ita mentis cæ-

citæ tenebrarum nomine proprie intelligi potest: quia oppositorum eadem est ratio.

31. *Secunda explicatio intenta a Christo de tenebris corporalibus.*—*Probat ex Patribus.*—Sed licet hoc verum sit, quod ad verba Christi attinet, probabilius est ad litteram esse locutum cum omni proprietate de tenebris sensibilibus, non enim loquitur de personis, aut mentibus, sed de loco, ut patet ex verbis subjectis, *ibi erit fletus*, etc., id est, in illo tenebroso loco, scilicet in inferno erit fletus. Et quamvis hæ tenebræ corporales mentis cognitionem non impediunt, et spiritus in loco tenebroso existentes possint lucida loca etiam distantia inde intueri; nihilominus Judas in sua Canonica inter Angelorum peccantium poenas posuit, quod eos Deus *vinculis æternis sub caligine reservavit*. Nam alligari illis tenebris non parva poena est, licet accidentalis, et cogi semper ad cogitandum de illo tenebroso loco, et fortasse impediri ne loca lucida et jucunda, etiam distantia intueri possint, non parum illam poenam auget. Neque ignis inferni tenebras illas expellet, quia ignis inferni non illuminat, sed tantum torquet damnatos, ut plures ex allegatis Patribus docuerunt, præsertim Basilius, Psal. 28, et Damascenus, libr. 2 Parallelorum, cap. 51, ubi alludens ad caput Job 7 et 10, ait: *Infernus terra tenebrosa, et caliginosa, terra tenebrarum æternarum, ubi non est lumen*, etc.

32. *Accedunt Petrus Damianus et Gregorius.*—Petrus etiam Damianus, epist. ad Blancam, cap. 11: *Ultrix, inquit, flamma habet ardorem, non habet penitus lucem.* Et sumpsit ex Gregorio, lib. 9 Moral., cap. 38 et 39, alias 45, et seq., ubi prius dicit ultricem illam flammam non habere lumen, et ideo a Christo appellari locum illum, tenebras exteriores. Nam si, *Ignis ille* (inquit), *qui reprobos cruciat, lumen habere potuisset, is, qui repellitur, nequaquam in tenebras mitti diceretur.* Postea vero subjungit: *Quamvis ignis ille ad consolationem non lucet, tamen ut magis torqueat ad aliquid lucet*, lucebit enim (ut declarat) ignis ille quantum necessarium fuerit, ut homines damnati se invicem corporaliter videre possint, hoc enim eorum poenam augebit, non tamen ita lucebit, ut delectet; nec ut tenebras simpliciter expellat. Poterit autem id fieri, vel virtute Dei, qui majorem concursum ad lucendum igni non præstabit, vel forte etiam ex natura rei, suppositis cæteris circumstantiis ad plene lucendum requisitis. Ignis enim si sit in materia densa, ut in ligno, vel carbone, et non ascendat in lucidam flam-